

PENAN DI BINTULU DAN MIRI: SATU KAJIAN AWAL

Remmy Gedat, Wan Robiah Meor Osman, Siti Marina Kamil
 Universiti Malaysia Sarawak
 gremmy@unimas.my

ABSTRAK

Di Sarawak, terdapat kepelbagaian suku yang menjadikannya sebagai sebuah negeri yang amat unik di dalam Malaysia. Suku Iban merupakan suku yang terbesar di Sarawak, diikuti Melayu dan Cina. Secara keseluruhan, Sarawak memiliki lebih daripada 40 suku yang mendiaminya. Suku Penan merupakan salah satu suku minoriti yang mendiami Sarawak. Suku ini tergolong dalam keluarga besar yang diberikan nama sebagai Orang Ulu yang merujuk kepada lokasi tempat tinggal mereka yang berada di hulu sungai. Suku ini kebanyakannya tinggal di bahagian tengah dan Utara Sarawak iaitu di Bintulu dan Miri. Sebahagian daripada suku Penan masih mengamalkan cara hidup nomadik atau semi-nomadik dan sekumpulan lagi hidup menetap di suatu penempatan yang kekal. Daripada perspektif pengkaji-pengkaji lepas, suku ini terbahagi kepada dua penamaan iaitu 'Penan Timur' dan 'Penan Barat'. Jika dilihat dari kedudukan geografi, 'Penan Timur' ialah Penan di kawasan Bintulu manakala 'Penan Barat' ialah suku Penan di kawasan Miri. Kajian ini merupakan satu kajian etnografi dan metodologi penelitiannya ialah *participatory observation* iaitu pengkaji sendiri turun ke lapangan dan tinggal bersama suku Penan. Kampung Penan Batu 12^{1/2} Jalan Bintulu-Miri dan Kampung Long Latei, Marudi Miri telah dipilih sebagai lokasi kajian. Tujuan utama penulis ke lapangan adalah untuk meneliti sendiri gaya hidup dan sekiranya mengetahui kepercayaan, penggunaan bahasa dan tingkah laku serta adaptasi suku ini kepada persekitaran mereka. Pengkaji mendapati Suku Penan di bahagian Bintulu hampir tidak lagi menuturkan Bahasa Penan, malah menjadikan bahasa Vaie sebagai bahasa ibunda. Bahasa Vaie merupakan bahasa yang dituturkan oleh orang Vaie di Bintulu. Terdapat peralihan bahasa yang amat ketara berlaku ke atas suku Penan di Bahagian Bintulu iaitu daripada bahasa Penan ke bahasa Vaie. Dapat disimpulkan di sini, Suku Penan di Bintulu menggunakan bahasa Vaie sebagai bahasa ibunda, dan memeluk agama Islam. Manakala, suku Penan di bahagian Miri, masih menuturkan bahasa Penan dan kebanyakannya beragama Kristian. Gaya hidup kedua-dua suku Penan di Miri dan Bintulu juga berbeza.

Kata kunci: Penan, Etnography, Sarawak, Bintulu, Miri

PENDAHULUAN

Suku Penan Di Sarawak kebanyakannya tinggal di kawasan hutan hujan tropika iaitu di kawasan tadahan air di daerah Baram dan sungai Rejang. Menurut Langgub (1989), kira-kira 78 petempatan suku Penan di Sarawak. Manakala, menurut maklumat yang diperolehi daripada Pejabat Residen Bahagian Miri (2004) petempatan suku Penan kini telah bertambah menjadi kira-kira 121 petempatan. Menurut Needham (1933 dlm Langgub 1989), etnik Penan terbahagi kepada tiga kumpulan yang berbeza iaitu 'Punan', 'Penan' dan 'Punan Bah'. Jika dilihat dari sudut geografinya pula, suku ini dikategorikan kepada dua bahagian iaitu Penan Timur dan Penan Barat. Ada juga yang mengkategorikan suku ini kepada cara hidup yang diamalkan iaitu kumpulan yang hidup berpindah randah atau diberi terminologi 'semi-nomadik' dan kumpulan yang tinggal secara tetap di suatu kawasan. (Bibi Aminah, Justin Dit, Mawi Taip, 2009). Suku Penan semi nomadik ini tinggal di suatu kawasan untuk satu tempoh tertentu dan akan berpindah dari satu kawasan ke kawasan yang lain atas beberapa faktor. Antara faktor yang dinyatakan ialah apabila kehabisan sumber makanan contohnya tiada lagi haiwan buruan serta hasil hutan yang lain untuk kelangsungan kehidupan di situ.

Bagi kumpulan yang sudah menetap juga digelar sebagai 'settled Penan', kegiatan utama mereka ialah bercucuk tanam dan tinggal di rumah panjang (Metcalf 1974, Langgub, 1989). Lokasi kajian kali ini ialah di sebuah perkampungan 'Settled Penan' yang tinggal di rumah panjang di suatu perkampungan yang digelar Long Latei' dan Kampung Penan batu 12^{1/2} jalan Bintulu Miri. Penan di Long Latei dikategorikan sebagai Penan Timur. Menurut Brosius, (1992) Penan Timur biasanya mempunyai kumpulan saiz 20 hingga 40 orang dengan saiz isi rumah empat hingga lima orang. Bagi penghuni di Long Latei, mereka mula menetap di kawasan tersebut sejak tahun 1987.

Rekabentuk rumah di situ adalah menyerupai rumah panjang suku Iban dan semasa awal penubuhannya hanya terdapat kira-kira 36 buah 'bilek' (keluarga). Kini, bilangan tersebut telah meningkat menjadi 68 'bilek'. Menurut ketua kampung, pada tahun 1970-an mereka masih tinggal di pondok-pondok kecil yang dinamakan sebagai 'lamin tanak'. Kegiatan ekonomi utama suku Penan di Long Latei ialah menanam padi dan tanaman ruji yang lain seperti jagung, kacang dan sebagainya. Walaupun mereka menanam padi, padi bukanlah sumber karbohidrat suku ini yang utama. Sago masih lagi merupakan